

ירושלים

איחוד ירושלים

על פי החלטת האו"ם מכ"ט בנובמבר 1947, ירושלים הייתה אמורה להישאר תחת משטר בינלאומי, כשטח שאינו משתייך לא למדינה היהודית ולא למדינה הערבית. אולם, במהלך מלחמת העצמאות, נכבש החלק המזרחי של ירושלים על ידי הלגיון הירדני, וכל שטח העיר העתיקה, הר הזיתים והשכונות שמצפון לעיר העתיקה נותר תחת ריבונות ירדנית. במשך 19 שנים הייתה ירושלים מחולקת, כש"הקו העירוני", קו גבול שהשתרע לאורך של כשבעה ק"מ, מפריד בין מזרח למערב. לאורך הקו, שחצה שכונות, רחובות ובתים, החזיקו שני הצדדים עמדות וביצורים. בשטחי ההפקר, שבהם לא הייתה חומה, הונחו מוקשים. בין שני חלקי העיר היה מעבר ב"שער מנדלבאום", ששימש גם למעבר השיירה הדו-שבועית אשר הובילה אספקה להר הצופים, שהיה בשליטה ישראלית.

ב-1967, עם פרוץ מלחמת ששת הימים, השתלטו כוחות ירדניים על מטה האו"ם בארמון הנציב. בתגובה יצא צה"ל, באמצעות החטיבה הירושלמית, להתקפה על העמדות הירדניות. ביום השני למלחמה נפרץ הקו העירוני וביום השלישי למלחמה פרצו חיילי הצנחנים לעיר העתיקה דרך "שער האריות", בעוד שכוחות החטיבה הירושלמית נכנסו אל העיר מ"שער האשפות". בשעה 10:00 בבוקר הודיע מוטה גור, אז מפקד חטיבת הצנחנים במילואים, "הר הבית בידינו!" ונתן הוראה לחדול מהלחימה. מיד בתום המלחמה הופלו הגדרות והחומות שחילקו את העיר, המוקשים סולקו והביצורים פורקו.

לאחר המלחמה החליטה ממשלת ישראל על איחוד ירושלים וכיום "יום איחוד ירושלים" הוא חג לאומי, שבמסגרתו מתקיימות תפילות מיוחדות בבתי הכנסת, טקסים חגיגיים בירושלים וברחבי הארץ וטקס ממלכתי בגבעת התחמושת, שם התחולל אחד הקרבות הקשים של המלחמה.

בניין המוסדות הלאומיים

בניין שהוקם ב-1930, בשכונת רחביה בירושלים, כמשכן למוסדות הלאומיים של היישוב. בבניין, שתוכנן על ידי האדריכל יוחנן רטנר, שוכנים מאז הקמתו ועד היום משרדי הנהלת קרן היסוד, הנהלת קרן קימת לישראל, הנהלת ההסתדרות הציונית והסוכנות היהודית. ברחבת הבניין נערכו טקסי הבאת ביכורים וטקסים "כמו ממלכתיים" אשר סייעו להקנות צביון לאומי ועצמאי למדינה שבדרך. שם חגגו תושבי ירושלים את הכרזת האו"ם בכ"ט בנובמבר. ב-11 במרס 1948 התרחש במקום פיגוע באמצעות מכונית תופת, שבמהלכו נספו 12 מעובדי קרן היסוד ובהם גם לייב יפה, מנהל הקרן. ביום הכרזת העצמאות ערכו חברי מנהלת העם, בחצר הרחבה שבחזית הבניין, טקס הכרזת עצמאות חלופי לתושבי ירושלים הנצורה, שלא יכלו להגיע לתל-אביב. לאחר קום המדינה נערכו בבניין הישיבות הראשונות של הכנסת ואף טקס השבעת הנשיא הראשון, חיים וייצמן. משך תקופה ארוכה שכן בבניין זה משרד ראש הממשלה.

כנסת ישראל

בית הנבחרים והרשות המחוקקת של מדינת ישראל. הכנסת מורכבת מ-120 חברים, נבחרים ציבור, הנבחרים בבחירות כלליות ארציות, לפחות אחת לארבע שנים. תפקידיה העיקריים של הכנסת: חקיקה, פיקוח על פעולות הממשלה, בחירת נשיא המדינה ומבקר המדינה ודיון בענייני המדינה באמצעות ועדות הכנסת ועבודת המליאה. בכנסת פועלות 12 ועדות קבועות, ביניהן: חוץ וביטחון, כספים, חוקה, חוק ומשפט, ועוד. ישיבתה הראשונה של הכנסת, לאחר הבחירות הראשונות, התקיימה בירושלים, ביום ט"ו בשבט תש"ט, 14 בפברואר 1949.

קריית הלאום

בחודש דצמבר 1949 החליטה ממשלת ישראל להעביר את מוסדות השלטון של המדינה לעיר ירושלים. גבעה במערב העיר, שנודעה בכינוי "גבעת רם" (קיצור של המילים "ריכוז מפקדים" המתייחס למפקדי הגדנ"ע שרוכזו בה), נבחרה כאתר המתאים. בשלב הראשון נבנו בקריה שלושה בנייני ממשלה (משרדי האוצר, הפנים וראש הממשלה), ובשנת 1966 נבנתה על הגבעה הכנסת. במרוצת הזמן נבנו מבני שלטון ומבנים נוספים בשטח הקריה ובסמוך אליה, כמו בנק ישראל, מוזיאון ישראל, בית המשפט העליון וקמפוס האוניברסיטה העברית. כמו כן, תוכננה ונבנתה מערכת כבישים וחניונים. שמו הרשמי של האזור "קריית בן-גוריון", אבל הוא מוכר גם כ"קריית הלאום". פיתוח השטח נמשך גם בימים אלה.

היכל הספר

היכל הספר הוא אגף של מוזיאון ישראל. ההיכל נבנה בשנת 1965 לשם שימורן של מגילות מדבר יהודה (שנתגלו ב-1947 בקומראן) וכתבי יד עתיקים של התנ"ך (כמו כתר ארם צובא) והצגתם לקהל. היכל הספר מתוכנן כבניין 'אידיאולוגי', המבטא באופן סמלי את היחס לתכולתו ונחשב אבן דרך באדריכלות המודרנית. צורתו הייחודית של המבנה מסמלת את מכסה הכדים, שבתוכם נמצאו כמה מן המגילות, והקיר השחור שמנגד רומז לניגוד שבין "בני האור" (כפי שכינו אנשי כת "היחד", שכתבו את המגילות, את עצמם) לבין "בני החושך" (אויבי הכת). הכניסה להיכל מעוצבת כמערה, הרומזת על האתר שבו נמצאו המגילות. גם מיקומו של היכל הספר, בסמוך לכנסת, למשרדי הממשלה ולספרייה הלאומית, מעיד על החשיבות המיוחסת למגילות העתיקות השמורות בו.

הכותל המערבי

בין המקומות הקדושים ביותר ליהודים בימינו. הכותל הוא חלקו המערבי של קיר תמך מתקופת בית המקדש השני, שהקיף את הר הבית ונבנה על ידי המלך הורדוס. אורך הכותל כ-28 מטר וגובהו 18 מטר. רובו של הכותל קבור מתחת לפני השטח, מלבד רחבת הכותל המערבי. תפילות של יהודים סביב חומת הר הבית, לאחר חורבן בית שני, מתועדות כבר מהמאה הרביעית לספירה בסיפורי נוסעים ועולים לרגל. נראה שהמנהג להתפלל סמוך לכותל המערבי התגבש במאה ה-16, בראשיתו של השלטון העות'מאני בירושלים. מאז מלחמת העצמאות ועד למלחמת ששת הימים היה הכותל תחת שלטון ירדני. במלחמת ששת הימים עבר הכותל לידי ישראל ומאז הגישה אליו חופשית ליהודים וללא-יהודים. תמונת הצנחנים המגיעים אל הכותל לאחר כיבוש העיר העתיקה היא מהתמונות המפורסמות והמרגשות בתולדות מדינת ישראל.

שערי ירושלים

בחומה המקיפה את ירושלים העתיקה, אשר נבנתה בימי הסולטן העות'מאני סולימאן הראשון, ישנם שערים פתוחים ושערים אטומים. בין השערים ניתן למנות את:

שער האריות

משני צידי השער הפתוח, המצוי בחומה המזרחית של העיר, שני זוגות אריות שנתנו לו את שמו. במלחמת ששת הימים כוחות של צנחנים פרצו דרכו וכבשו את העיר העתיקה.

1

שער הפרחים

נמצא בצידה הצפוני של החומה. השער מכונה כך על שום בית הקברות הסמוך (ששמו מזכיר את המילה "פרחים" בערבית) או בשל צורות הפרחים החרוטות סביבו. השער נקרא גם "שער הורדוס".

2

השער החדש

ה"צעיר" מבין שערי ירושלים, שנפרץ רק בסוף המאה ה-19. השער היה סגור עד למלחמת ששת הימים ובסמוך אליו עבר הגבול עם ירדן.

3

שער האשפות

השער הקרוב ביותר לכותל המערבי והמצוי בדרום החומה. השם "שער האשפות" נזכר בספר ירמיהו ומתייחס כפי הנראה להוצאת האשפה מאזור בית המקדש לשם שרפתה בגיא בן הינום.

4

שער ציון

השער המקשר את הר ציון והרובע הארמני אל העיר העתיקה. נפרץ על ידי חטיבת "הראל" במלחמת העצמאות, כדי להעביר אספקה לרובע היהודי הנצור. סימני יריות הרובים סביב השער בולטים עד היום.

5

שער יפו

השער המרכזי של העיר העתיקה, שמעליו שוכן "מגדל דוד". השער, שפנה אל הדרך הראשית שהובילה לכיוון נמל יפו בימי קדם, משמש עד היום עורק תחבורה ראשי אל תוך העיר העתיקה.

6

שער שנם

המפואר והמקושט מבין שערי העיר העתיקה, מופיע במפת מדבא. בכיכר השער, שכונה באב אל עמוד, ניצב עמוד, שממנו נמדדו המרחקים אל ערי הארץ השונות.

7

שער הרחמים

שער אטום, הקרוב ביותר להר הבית. האגדה מספרת, שהשער נאטם בפקודת הסולטן, כדי למנוע מהמשיח להיכנס לעיר וכי מאותה סיבה נבנה בחזיתו בית קברות מוסלמי.

8

האוניברסיטה העברית

האוניברסיטה הראשונה שהוקמה בארץ ישראל. רעיון הקמתה של אוניברסיטה עברית הוצג כבר בקונגרס הציוני הראשון ב-1897 אולם רק בקונגרס ה-י"א, בשנת 1913, נתקבלה החלטה על הקמת המוסד בירושלים. ב-1914 נרכשה הקרקע עבור האוניברסיטה ונרשמה על שם קק"ל וארבע שנים לאחר מכן הונחה אבן הפינה לאוניברסיטה בהר הצופים, במעמד מכובדים רבים, והבנייה החלה. הקמפוס נפתח ב-1925. ב-1948 הפך שטח האוניברסיטה לחלק מן המובלעת הישראלית המפורזת בהר הצופים וכוח קבוע של חיילים ישראלים בלבוש שוטרים שהה בו. הקשר אל ההר היה באמצעות שיירות דו-שבועיות של אספקה, שעלו אליו בפיקוח האו"ם ואנשי הלגיון הירדני. כל אותן שנים התחמשו הלוחמים בהר, נחפרו ביצורים, שופצו בורות מים ישנים ונמצאו פתרונות יצירתיים להתגבר על המצב הקשה. כל אלה הפכו את ההר ליעד מבוצר. לאחר מלחמת ששת הימים ושחרור המובלעת הוחלט להשיב את האוניברסיטה להר הצופים וקמפוס חדש נבנה בהר. האוניברסיטה העברית מתפארת במדענים ובחוקרים בעלי שם עולמי ואף במספר זוכים בפרס נובל והיא ממשיכה להיות גוף אקדמי יוקרתי בארץ ובעולם.

משכנות שאננים

השכונה היהודית הראשונה שנבנתה מחוץ לחומות ירושלים ונמצאת מול חומת העיר העתיקה ומגדל דוד. עד למחצית המאה ה-19 שררה צפיפות גדולה בין חומות העיר העתיקה. תנאי תברואה ירודים, בצד עלייה מתמדת במספר התושבים, הפכו את החיים בין החומות לקשים מנשוא. למרות זאת, התושבים חששו לצאת אל מחוץ לחומות, בעיקר בשעות הלילה. משכנות שאננים, שנוסדה בשנת 1860, נבנתה ביזמתו של השר משה מונטיפיורי, בעזרת כספי הירושה של הנדבן יהודה טורא מארצות הברית, על שטח שיועד במקור להקמת בית חולים יהודי. שמה ניתן לה בהשראת פסוק מספר ישעיהו וסימל את שאננותם של היוצאים אל מחוץ לחומות. השכונה כללה מבנה מאורך ובו 26 דירות ועוד מבנה קטן נוסף, שבו ארבע דירות. מעליה נבנתה טחנת קמח, שהופעלה בכוח הרוח ושימשה את תושבי ירושלים. לטחינת קמח במשך כ-18 שנה. תהליך אכלוס השכונה נתקל בקשיים על אף שהדירות יועדו להימסר לנזקקים ולתלמידי חכמים, מעטים היו האנשים שהעזו לצאת אל מחוץ לחומות. בחלוף השנים התרבו התושבים ושכונות נוספות נוסדו מחוץ לעיר העתיקה. השכונה עברה גלגולים רבים וכיום, לאחר ששופצה ושוחזרה, היא כוללת מרכז כנסים, מרכז מוזיקה ובית הארחה.

פארק ירושלים

הפארק המטרופוליני הראשון בארץ, ממוקם בשולי העיר ולא בתוכה והופך את השטחים העזובים שסביב לעיר ממטרד למשאב עבור התושבים.

הפארק מהווה ריאה ירוקה, מאפשר טיולים, רכיבה בטבע ופעילויות פנאי ונופש לתושבים, והוא משמר אתרי מורשת וערכי טבע על פי העיקרון של פיתוח בר-קיימא. פארק ירושלים כולל מגוון רחב של פארקים משניים (שביניהם פארק עמק מוצא, פארק עמק הארזים, פארק עמק רפאים ופארק עמק צופים), שמורות טבע, יערות (ביניהם גם יער ירושלים) וגנים לאומיים. הפארק נמצא בשלבי ביצוע מתקדמים, תוך שיתוף פעולה בין קק"ל, עיריית ירושלים, הרשות לפיתוח ירושלים ורשות שמורות הטבע והגנים.

פארק ירושלים מיישם את מודל ה"סנטראל פארק" שבניו-יורק, המשלב פעילות התנדבותית-חינוכית של בני נוער, המטפחים את הפארק, על פי הסיסמה "פארק ירושלים - זה הטבע שלנו".

יער ירושלים

"הריאה הירוקה" של תושבי הבירה. היער ניטע על ידי קק"ל במחצית השנייה של שנות ה-50

(של המאה הקודמת) ובמהלך שנות ה-60. בשנת 1956 נטע הנשיא השני, יצחק בן-צבי, את העץ הראשון ביער. בשיאו הגיע שטח היער לכ-4,700 דונם של עצים, ביניהם: אורן, ברוש, אלון מצוי, אלה ארץ ישראלית, חרוב, זית, תאנה, רימון ונציגים נוספים של חורש ים-תיכוני ושל בוסתנים, שכיסו בעבר את מדרונות הרי יהודה. ביער ניתן למצוא שרידים של מערות קבורה, מתקנים חקלאיים ובורות מים רבים. שטח היער מצטמצם כל הזמן עקב לחצי פיתוח סביב העיר ירושלים, הכוללים בניית מחלף גדול, העברת קווי מתח גבוה, הרחבת בית העלמין ומוסד "יד ושם" ותכניות בנייה נוספות. המאבק נגד "תכנית ספדי", שאילו נבנתה היו נהרסים חלקים מהיער, זכה להצלחה והתכנית בוטלה בשנת 2007, אולם המאבק נגד צמצום השטח הירוק סביב ירושלים נמשך. את המאבק להצלת יער ירושלים מובילה כיום קק"ל, בשיתוף גופי סביבה נוספים ותושבי השכונות הסמוכות ליער. בכך קק"ל מיישמת את מודל "היער הקהילתי", שבו התושבים משתתפים בתכנון היער הסמוך לביתם ובטיפול בו.

יד ושם

רשות הזיכרון לשואה ולגבורה

המרכז העולמי לזיכרון השואה, המתמקד בתיעוד, בחינוך ובמחקר. "יד ושם" ניצב בחזית המאמצים המתמשכים להבטיח את זיכרון קורבנות השואה ותקופתה ולתעד בנאמנות את אחד הפרקים האפלים בהיסטוריה של האנושות.

הרעיון להקים אתר הנצחה בפלשתינה - ארץ ישראל, ליהודים שנרצחו בשואה גובש כבר בעת מלחמת העולם השנייה, כאשר הדיווחים על הרצח ההמוני החלו להגיע ארצה. מרדכי שנהבי העלה את ההצעה לראשונה בישיבת מועצת המנהלים של קק"ל ב-1942. הוא הציע את השם "יד ושם", אשר לקוח מתוך פסוק בספר ישעיהו: "ונתתי להם בביתי ובחומרי יד ושם. טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר לא יכרת" (ישעיהו נ"ו, 5).

בשנת 1953 הוביל שר החינוך, הפרופסור בן-ציון דינור, את גיבושו של "חוק יד ושם". חוק זה קבע, כי תוקם רשות זיכרון, שתפקידה להנציח את זכרם של היהודים שנרצחו על ידי הנאצים ועוזריהם, את לוחמי המחתרות ואת אסירי הגטאות. על פי החוק תפקיד "יד ושם" להקים אתרי הנצחה, לאסוף, לחקור, לתעד ולפרסם עדויות על השואה והגבורה ולהנחיל את לקחי השואה לדורות הבאים. גיבוש החוק ובהמשך הקמתו של המוסד היו לציון דרך ביחסה של החברה הישראלית המתהווה לניצולי השואה.

שלושה רגלים

שלושת הרגלים הם שלושת המועדים שבהם נצטוו היהודים לעלות לרגל לבית המקדש בירושלים: פסח, שבועות וסוכות. מקורו של **חג הסוכות** בתנ"ך והוא נחוג לזכר מסעם של בני ישראל ממצרים וישיבתם בסוכות. זהו חג מלא שמחה והמצווה "ושמחת בחגך", המלווה אותו, מציינת שלוש שמחות: השמחה שלאחר אימת הדין (יום כיפור); שמחת העלייה לרגל לירושלים; שמחת האסיף (לציון סגירת מחזור השנה החקלאית). שתי מצוות מיוחדות לחג: מצוות ישיבה בסוכה ומצוות ארבעת המינים. היום האחרון של חול המועד סוכות נקרא "הושענא רבה", ובו נוהגים להרבות בבקשות, משום שעל פי המסורת זהו היום האחרון שבו עוד אפשר לתקן את מה שנגזר על האדם בראש השנה וביום כיפור.

פסח הוא החג המציין את יציאת בני ישראל ממצרים והתהוותם לעם. מקור השם הוא בקרבן שהיה נהוג להקריב כתודה על שהקב"ה פסח על בתי היהודים במצרים בעת "מכת בכורות". מליל הסדר, הפותח את החג, ועד לסיום החג, חל איסור על אכילת חמץ. יותר מכל, פסח מסמל את בוא האביב, והמוני בית ישראל יוצאים לטייל ולהינות מהטבע. **שבועות** הוא חג דתי וחקלאי, שבו היו מביאים את ביכורי היבול לבית המקדש בירושלים. השם "שבועות" ניתן לו משום שמהיום הראשון של פסח עד שחוגגים את שבועות חולפים שבעה שבועות בדיוק. לחג שמות נוספים: "חג מתן תורה", "חג הקציר" ו"חג הביכורים". בחג השבועות נוהגים לקרוא במגילת רות.

